

Ordförande: professor *Lars Werin*

Inledare: professor *Göran Ohlin*

Deltagare i debatten: docent *Marian Radetzki*, fil kand *Staffan Sohlman*, pol mag *Bertil Odén*, civiljägmästare *Clas af Ugglas* och professor *Göran Ohlin*.

GÖRAN OHLIN

Kan den ekonomiska världsordningen reformeras?

I Nairobi är flera tusen delegater samlade just nu för att förhandla och debattera om olika aspekter av den nya ekonomiska världsordningen. Jag är för min del glad över att det inte är lika många närvarande här i kväll, utan att det råder en mera avspänd atmosfär vid detta tillfälle, framför allt därför att jag hade tänkt försöka ta upp en del aspekter på dessa frågor, som faller utanför den vanliga ramen och ifrågasätta en del av de antaganden som i den ekonomiskt-politiska debatten ofta betraktas som sakrosakta. Men först en liten bakgrund.

Någon gång på morgonen svensk tid den 28 mars i år menar demograferna att världens befolkning passerade fyramiljarderstrecket. Det kanske var några dagar tidigare eller några dagar senare, men vi är i alla fall rätt säkra på att världens befolkning under de dagar som har gått sedan den 28 mars har ökat med ytterligare cirka 12 miljoner människor. Ser vi tillbaka kan vi också konstatera att världens befolkning under de 20 år som u-länderna har stått i centrum för en stor del av den internationella ekonomiska politiken har gått upp från 3 miljarder till 4 miljarder. Det är en av de

aspekter på den globala krisen som man har anledning att se på med yttersta allvar.

Under dessa 20 år har en ekonomisk tillväxt i industrivärlden medfört att nationalinkomsten per capita i 1973 års priser har ökat från 2 000 till 4 000 USA-dollar. I u-länderna ökade under samma tid motsvarande inkomst från 175 till 300 USA-dollar. Det gap som man har talat om att man vill minska har, som alla vet, i absoluta och i relativa tal ökat väsentligt. Och inte nog med det: under de senaste åren har u-ländernas finansiella läge genomgått en försämring som är så extraordinär att man är benägen att närmast blunda för den. Det var illa nog, tyckte man, i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet. U-ländernas underskott i betalningsbalansen uppgick till 12 miljarder dollar 1973. År 1975 hade det genom oljepris-höjningarna och inflationen stigit till 45 miljarder, och det ligger kvar på ungefär den nivån. Ingen vet hur man skall ordna finansieringen av detta. Det är någonting som gör hittillsvarande biståndssiffror relativt ovidkommande.

Ännu allvarligare är naturligtvis den

faktiska ekonomiska och politiska klyfta som skiljer rika och fattiga länder. Jag behöver inte utbrodera på det temat — att de fattiga ländernas förhållanden utgör ett av de allra allvarligaste inslagen i framtidsproblemen är någonting som börjar tränga in i medvetandet hos många människor. Men det betyder ju inte att man vet vad man skall göra åt det.

Jag har redan sagt att man i 20 år har fört en politik i världen som har syftat till att i olika former bistå u-länderna. Den politiken växte fram under 1950- och 1960-talen. Det var en biståndspolitik med inslag av — och i bland huvudsakligen — tekniskt och finansiellt bistånd. Man genomgick en inlärningsprocess. Uppgiften missförstods gruvligt i början, och det var kanske inte heller så särskilt mycket bättre mot slutet av dessa 20 år.

Huruvida denna politik gav några resultat eller inte är fortfarande en omstridd fråga. Det är lätt att måla upp en mörk bild av u-ländernas situation och utveckling under den här tiden, men det finns också många positiva inslag. Jag nämnde förut befolkningsproblemet, och man kan konstatera att befolknings-situationen i dag för första gången är betydligt hoppfullare än tidigare. Födelse-talen håller på att sjunka i det övervä-gande flertalet u-länder, och de sjunker snabbare för varje år. Många demogra-fer börjar tro att vi nu passerat en inflektionspunkt och räknar med en stabi-lisering, om inte förr så åtminstone om-kring mitten av nästa århundrade.

Men den politik, präglad av bistånd på rika länders villkor, som växte fram i samband med att u-länderna framträdde självständiga i historien efter sin emancipation från kolonialmakterna, har förlorat sin vitala kraft, och sedan ungefär ett årtionde bevittnar man i stället försöken att nå fram till ett nytt förhållande mellan den stora delen av världen, som vi kallar u-länderna, och de rika länderna.

UNCTAD, som sammanträdde första gången 1964, är det klaraste institutio-nella uttrycket för strävandena att föra fram en aktivare politik, baserad inte bara på mottagande utan på vissa erkända rättigheter inom det internatio-nella samfundet och på betoning av de normala ekonomiska umgängesformerna — handeln, investeringarna osv — mera än på biståndet. "Trade, not aid" var något av lösenord under 1960-talet.

Detta är bakgrunden till att vi nu se-dan ett och ett halvt år tillbaka har fått

höra nya paroller med förslag om ingen-ting mindre än en ny ekonomisk världs-ordning. I själva verket är det uppen-bart att det handlar om en fortsättning av den politik som framför allt UNC-TAD och dess sekretariat liksom de u-länder som i olika etapper avlöser var-andra som pådrivare och ledare i u-landsblocket har fört sedan en längre tid. De synpunkter som framförs på vad en ny ekonomisk världsordning egentli-gen skall innebära är också för det mesta välkända sedan rätt länge.

Den politik som det handlar om har alltså präglat UNCTAD sedan dess bör-jan. Den innebär att man formulerar an-språk på det internationella samfundet, framför allt på de rika länderna. Dessa anspråk anser man ha berättigande i kraft av u-ländernas fattigdom som i sig själv ger en slags moralisk prägel åt alla deras krav. För övrigt anser man dessa anspråk legitimerade genom hänvis-ningar till historien, till kolonial utsug-ning och förtryck.

Nu måste man konstatera att bland de internationella organisationerna har UNCTAD hittills knappast utmärkts av någon sensationell framgång. Man har med jämna mellanrum, först vart fjärde år och nu vart tredje år, avhållit stora konferenser med ett enormt antal deltagare. Dessa konferenser har i de flesta fall varit allt annat än effektiva förhandlingsfora. Man har framställt samma lista på önskemål och krav, efter hand utökad med nya sådana, men ald-rig reducerad.

Av dessa framförda krav har blivit ut-omordentligt litet. Ett eller annat av dem har så småningom lett till praktisk poli-tik. Jag tänker framför allt på förslaget om ensidiga preferenser för importen av industrivaror från u-länderna, som efter otaliga års förhandlingar äntligen har godtagits av de flesta länder. Det kritise-ras nu bara för att vara relativt irrele-vant, eftersom så många undantag görs för de varuområden där u-länderna verkligen är konkurrenskraftiga.

När man diskuterar frågan om varför UNCTAD har lyckats så dåligt eller rent av misslyckats brukar man säga, att det beror på i-ländernas bristande politiska vilja. De är helt enkelt motspänstiga och snåla och vill inte inse det berättigade i alla de krav som u-länderna framför. Det är väl i och för sig en befogad iakt-tagelse, men samtidigt rätt meningslös. Vad man har rätt att begära av UNC-TAD är att det i en situation där den po-litiska viljan är begränsad — i den värld

som vi nu lever i — skall kunna förhandla fram någonting effektivt och meningsfullt. Frågan är om den taktik som UNCTAD har valt och den typ av förslag och krav som UNCTAD har lanserat är ägnade att leda till ett sådant resultat. Man får tänka litet grand på vad det egentligen är man talar om när man använder begreppet "u-länderna". Dessa länder, i dag över hundra till antalet, är ett utomordentligt splittrat och heterogent block. Där har vi länder av alla politiska schatteringar: stora länder och små länder, relativt välbärgade samt relativt respektive utomordentligt fattiga länder.

U-ländernas interna sammanhållning är allvarligt bristfällig. Det enda de har gemensamt är sin fattigdom, dvs sin låga genomsnittsinkomst — vilket ju inte betyder att det inte finns rika människor i dem. Med tiden har u-ländernas splittring snarast blivit allt större. Det finns goda skäl tala om ett sammanbrott för u-landsblocket och u-landsbegreppet, och jag skulle vilja säga att det snarast är improduktivt och missvisande att över huvud taget formulera meningar som handlar om u-länderna. Det vore mycket bättre om vi gjorde oss av med begreppet och började tala om länder på samma sätt som man brukar tala om sådana i allmänhet, dvs genom att använda deras namn eller benämningarna afrikanska, sydamerikanska eller asiatiska. Att kalla dem för u-länder leder inte till något förtydligande.

Men samtidigt kan vi konstatera det intressanta faktum att u-ländernas uppträdande i internationella organisationer har blivit slagkraftigare med tiden. De har fått större tyngd.

De har organiserat sig mer, och de bemöts i viss mån med större respekt. Detta skapar en intressant situation. Det som håller u-länderna samman är nämligen just deras front i de internationella sammanhangen. Så snart det handlar om samarbete u-länderna emellan stöter de på utomordentliga svårigheter — jag säger det inte med skadeglädje utan snarast i bedrövelse. Men när det handlar om att formulera krav på de rika länderna eller att formulera förklaringar till u-ländernas fattigdom, som lägger skulden på den internationella ordningen eller på de rika länderna, då kan alla u-länder vara överens. De är många, och de internationella organisationerna är så uppbyggda att detta också ofta har en rätt stor betydelse.

Nåväl, när man nu talar om en ny

ekonomisk världsordning är det givetvis i första hand fråga om en paroll. Det är frågan om att ta till med slaggan, så att folk verkligen lyssnar, och det syftet har man utan tvivel nått. Även de som inte har en aning om vad den nya ekonomiska världsordningen skall sikta till blir naturligtvis nyfikna. Det låter ju både eggande och för några kanske oroväckande.

Vad är då för det första felet med den gamla världsordningen? Det finns en röd tråd som går igenom i förslagen om den nya världsordningen och som jag något vill beröra.

När u-länderna, som jag tidigare nämnde, under de senaste 20 åren har blivit så föga delaktiga i den internationella ekonomiska tillväxten måste felet ligga i de mekanismer som knyter samman länderna i den internationella ekonomin. Tillväxten i de rika länderna har inte smittat av sig. Dessutom kan vi på område efter område se, säger man, att det internationella systemet fungerar dåligt över huvud taget, och framför allt inte till u-ländernas fromma. På råvaruområdena förekommer våldsamma fluktuationer. På det internationella valutaområdet har vi ett kaos som i-länderna själva jämrar sig över. Det kan inte vara väl beställt där. Man noterar alla de uttryck för oro över recessioner och ekonomiska bakslag i i-länderna som förekommer och konstaterar helt enkelt att det råder en global ekonomisk kris.

Man tillägger att denna internationella ekonomiska ordning — vad det nu är för någonting — har kommit till utan att u-ländernas representanter fick vara med och ha ett ord med i laget. Den har kommit till, säger man sig väl, som ett resultat av överläggningar mot slutet av andra världskriget och därefter, då man inrättade Bretton Woods-institutionerna och GATT. På den tiden fanns först och främst inte dagens u-länder, och även om de hade funnits hade de säkerligen inte fått vara med. Ty inte heller i dag, säger man, får u-länderna tillräckligt mycket att säga till om vid utformningen av exempelvis ett nytt internationellt valutasytem.

Man talar som om den internationella ekonomiska ordningen i stort sett var en relativt godtycklig historia — som om det handlade om spelreglerna i en klubb, som man kunde göra upp litet hur som helst. Det är säkert också så man tror att den internationella ekonomiska ordningen har kommit till.

Jag betraktar detta som en mycket in-

tressant fråga. Såvitt jag kan se är det en fullständig felsyn att tro, att det finns hur många internationella ekonomiska ordningar som helst — att man liksom bara kan bestämma den som passar ens anspråk och att det går att göra om den internationella ekonomiska ordningen allt efter olika parters intressen.

Men denna tanke är inte ny — den är tvärtom mycket gammal. På 1800-talet var det ungefär så som man i Tyskland och på kontinenten över huvud taget betraktade den engelska frihandelspolitiken. Det var en politik, som givetvis var utformad för att tjäna de engelska intressena medan man på kontinenten hade allt intresse av en protektionism, som skulle skydda den växande industrin från den övermäktiga engelska konkurrensen.

Men vad är då en internationell ekonomisk ordning? Ja, egentligen är det relativt enkelt. Det handlar om att formulera ett regelsystem länderna emellan, så att man undviker alltför mycket konflikter. Ett sådant regelsystem måste vara relativt lättfattligt. Det måste behandla alla något så när lika och det kan inte vara baserat på uppgörelser från stund till stund mellan ett land och ett annat. Det vore motsatsen till en ordning. De erfarenheter som gjorde att folk började sträva efter internationell ordning över huvud taget säger att ett system med godtyckliga arrangemang länderna emellan på parvis bas leder till politiska konflikter och slitningar, redan bortsett från att ekonomer kan förklara att det sannolikt är ett ineffektivt system, som leder till dålig allokering av resurser i världen.

Den fragmentariska ekonomiska världsordning som har bestått under större delen av efterkrigstiden är alltså inte något godtyckligt påhitt, som i-länderna formulerat för att snuva u-länderna eller för att på något specifikt sätt tjäna speciella intressen, utan den ordningen var först och främst inspirerad av övertygelsen att relativt fri multilateral handel med ett minimum av diskriminering var ett önskvärt ideal inte bara från ekonomiska synpunkter utan framför allt från internationell politisk synpunkt. Det var därför att den amerikanska politiken besjälades av denna övertygelse som detta system kom att — i ofullständig utsträckning — förverkligas under efterkrigstiden. Man ville undvika allt som hade gått på tok under 1930-talet, då det internationella systemet helt enkelt bröt samman som ett resultat av att man övergav principerna om icke-

diskriminerande behandling av varandra.

Jag har velat säga detta som en preliminär förklaring till att man inte kan räkna med att en ekonomisk världsordning kan se ut hur som helst. Givetvis kan ett system med relativt fria marknader ersättas av ett omfattande system med internationella avtal, antingen multilaterala eller bilaterala, och något i den stilen kommer vi säkerligen att få uppleva. Det var många som väntade sig att efterkrigstiden skulle få den prägeln. Samtidigt som amerikanerna som jag sade var angelägna om att liberalisera världshandeln var Keynes exempelvis fullkomligt säker på att efterkrigstidens ekonomi skulle bli en fortsättning på krigsekonomin och i viss mån på 1930-talets ekonomi och att statshandeln och en genomgripande reglering av utrikeshandeln skulle komma att prägla de årtionden som vi har genomlevt. Man så gick det alltså inte.

I stället har vi överraskande nog fått vara med om en liberalare, friare och mera dynamisk världshandel än någonsin tidigare. Världshandeln har ända till 1975 visat en tillväxt av i genomsnitt 7—8 procent om året under flera årtionden, vilket aldrig tidigare har hänt. Detta har i sin tur givetvis varit av utomordentligt stor betydelse inte bara för u-länderna utan för hela världsekonomin. För u-ländernas del har det varit en källa till betydligt större valutaintäkter än exempelvis utvecklingsbiståndet.

Ändå står vi alltså nu i en situation, där man på allvar diskuterar förslag som åtminstone till namnet handlar om att skapa en ny världsordning. Märk väl: inte en ny värld utan en ny ordning. Det handlar alltså inte om de interna förhållandena i u-länder eller i-länder utan det rör sig i första hand om relationerna mellan länderna och de regler som gäller för de ekonomiska förbindelserna mellan dessa. När man i UNCTAD och i alla andra förhandlingar av detta slag som pågår försöker att översätta de olika förslag som har framkommit till någonting förhandlingsbart är det inte bara en fortsättning av den gamla kravpolitiken i UNCTAD utan det finns inslag i dagens situation som är hoppingsivande. Man har förberett sig bättre än tidigare. Man har en del nya idéer som går utöver kraven på att bli bättre och generösare behandlade av de rika länderna.

Låt mig mycket snabbt skissa några av de inslag som förekommer på dagordningen för UNCTAD och liknande för-

handlingar. Det intressantaste och kanske viktigaste inslaget gäller råvaruhandeln. Att jag säger det intressantaste inslaget beror på att förhandlingarna på det området verkar vara förhållandevis mera realistiska. Det föreligger där ett ömsesidigt intresse av att åstadkomma åtminstone någonting. Men många av de andra förslagen saknar över huvud taget verklighetsanknytning och någon antydning till ett sådant ömsesidigt intresse.

Nu är detta inte den första gången som man diskuterar råvaror. Tvärtom finns det anledning till en mycket stor skepsis, därför att råvarorna individuellt eller i grupp har diskuterats år ut och år in och många försök har gjorts att stabilisera priser och intäkter — eller priser eller intäkter — och att åstadkomma en varaktig förändring eller förbättring av u-ländernas bytesförhållanden genom en höjning av råvarupriserna.

Det är just därför att de rika länderna har varit med om en utomordentligt kraftig prishöjning och därför att de har upplevt en situation, i vilken fysisk brist på olika råvaror har varit ett problem, som det föreligger möjligheter för en givande förhandling. Man hoppas att genom eftergifter i fråga om priser, buffertlager osv i gengäld kunna få vissa försäkringar om garanterad tillgång till råvaror. Det finns alltså möjligheter till quid pro quo.

Det finns ett scenario för en förhandling, och denna kan ytterligare underbyggas av att kapaciteten för råvaruproduktion för världen i dag är relativt bekymmersam efter det att de multinationella företagen, som under lång tid har beskyllts för sina fula avsikter i u-länderna, nu visar sig föga entusiastiska för att investera i denna råvaruproduktion. Därför kan man vänta sig relativt stora problem om inte någonting görs. Här har vi alltså en möjlighet, som amerikanerna tagit till vara, att åtminstone laborera med tanken på ett internationellt bistånd eller, som herr Kissing säger, ett slags internationell resursbank som skall försöka organisera finansieringen av fortsatt kapacitetsinvestering på råvaruområdet.

Man kan alltså knyta ihop detta och vänta sig goda resultat. En konferens om UNCTAD måste ju komma fram till någonting, om den inte skall efterlämna en mycket dålig smak, som t ex den sista UNCTAD-konferensen i Santiago gjorde. Man kan väl våga satsa litet grand på — om man nu vill hålla vad — att vad Nairobi kommer att leda till blir

någonting på råvaruområdet. Hur mycket det blir och hur snart det kan bli resultat är en annan sak.

Är det en ny världsordning? Ja, i sig själv är det väl inte på något sätt en sådan, men resultatet kan utan tvivel betyda väldigt mycket. Vi har ju tidigare stor erfarenhet av begränsade system för organisation av råvarumarknaderna. Inom kolonialväldena var det vanligt, och fransmännen höll länge fast vid ett system med organiserade råvarumarknader för sina kolonier. EG har i den franska andan träffat avtal med ett stort antal u-länder om en stabilisering av deras exportintäkter, som i dag egentligen skapar det problemet att de delar u-länderna i två grupper och gör det litet svårare att föra sådana förhandlingar som skall förekomma i Nairobi. Men samtidigt kan det tjäna som en förebild.

På andra områden är förslagen i den nya ekonomiska världsordningen mindre övertygande. Vi har t ex tanken att man skall främja u-ländernas industrialisering genom att under de kommande årtiondena fram till år 2000 försöka organisera en omfattande överföring av industriell kapacitet från i-länder till u-länder. Det är ett stort mysterium vad denna överföring egentligen handlar om. I förhandlingarna och i de internationella diskussionerna talas det ständigt om denna överföring. Eftersom man nära nog i samma andetag vänder sig mot investeringar av traditionellt slag, kan det knappast vara det som det handlar om. Annars vore det första som man skulle föreställa sig att det handlade om direkta investeringar. Det är det alltså inte, utan det tycks finnas någon dunkel föreställning om att regeringarna i i-länderna skulle kunna slå igen industrier och skicka över dem till u-länderna. Det är kanske klokt att man inte försöker att förtydliga vad det gäller. I varje fall är det en tanke som ännu så länge verkar löslig och saknar verklighetsanknytning.

På industriområdet fäster man emellertid stort avseende vid en annan tanke, nämligen att u-ländernas exportindustrier skulle främjas om man anpassade ekonomierna i de rika länderna bättre till den tilltagande konkurrenskraften och exportkapaciteten i u-länderna. Där ligger naturligtvis en mycket sund tanke, om man bara syftar på att i-länderna borde avstå från att slå till med olika typer av gränsskydd och annan protektionism så snart u-länderna blir allvarliga konkurrenter. Det allvarligaste exempel på detta är väl textilavtalen, där man

inte ens har behövt gå så långt som till ett gränsskydd i många fall utan helt enkelt satte tumskruvarna på exportörerna och fick dem att anpassa sig frivilligt — som det hette — till en inskränkning av sin export.

Nåväl, en sådan politik som innebar att man litet mera generöst tog emot u-ländernas industrivaror när de exporteras skulle verkligen vara helt i linje med den liberala handelsideologi som de flesta västländer bekänner sig till. Men i förslagen om en ny ekonomisk världsordning vill man ju gå längre än så. Man vill försöka föra en industriell anpassningspolitik, som det heter, som skulle innebära att man så att säga skapade ett tomrum där man sög in exportvarorna från u-länderna — man skulle lägga ner industrier för att bereda ett utrymme för denna import från u-länderna.

Tanken är dunkel och såvitt jag kan förstå administrativt och politiskt i det närmaste ogenomförbar. Den har också mycket riktigt sitt ursprung inte i industripolitiska förhandlingar utan i handelspolitiska förhandlingar. Det är handelspolitiker som har lagt fram denna idé, och man bollar med den i handelspolitiska förhandlingar år ut och år in, men än så länge har man inte sett den överförd i verkligheten. Ändå finner man i alla dokument från dessa tillfällen ständiga hänvisningar till energiska anpassningspolitiska ansträngningar som länderna skall göra.

Den bästa politiken visavi u-ländernas industriella export förefaller mig vara att man avstår från att lägga sig i konkurrensförhållandena. Om man inte avstår, är risken givetvis annars att man i i-länderna blir mera lyhörd för den inhemska industrin, och det slutar med att man i själva verket gör stora ansträngningar för att återställa konkurrenskraften hos sin egen industri och stänga ute u-länderna, vilka motiv man än må ha haft när man började. På industriområdet finner jag alltså inte något övertygande i diskussionerna om en ny världsordning utan snarast en hel del önsketänkande.

Man talar vidare om u-ländernas skulder, och det på goda grunder. U-ländernas situation har länge varit fasansfull, om man nu betraktar dessa skulder som vanliga finansiella åtaganden och bedömer dem enligt någotsånär reguljära finansiella kriterier. Det skall man nu inte göra. Det är fråga om politiska skulder — vilket inte gör saken bättre — och en hel del kommersiella skulder. I själva verket kan man inte diskutera u-

ländernas skuldsituation *en bloc* utan man måste ta upp en diskussion för varje land separat. Jag tror också att det är helt otänkbart att man, som u-länderna nu har föreslagit, skulle försöka samlas till någon stor övning där man så att säga brände skuldbreven och förklarade att man skulle börja om från början på ny kula efter att ha förlåtit alla skulderna.

Det skulle inte heller vara rättvist, utan både rättvisa och praktisk politik kräver att man diskuterar varje land för sig med hänsyn tagen till varför skulderna är stora, varför de är för stora, varför de inte kan betalas osv. En del länder har ju använt sina pengar illa. Andra har använt dem bra. En del har problem utan egen förskyllan medan andra själva är i högsta grad ansvariga. Det går inte att bortse från det — det vore naivt att tro att man i den värld vi lever i kunde diskutera alla dessa skulder som om det bara gällde att förlåta folk deras synder.

Ett stående element i diskussionerna om världsordningen är också förslagen om att det nya valutasystemet skall bindas till u-landspolitik genom att den nya likviditet som skapas, de speciella dragningsrätterna, i själva verket skulle ges inte till de rika länderna i proportion till deras rikedom, som nu är fallet, utan till de fattiga länderna. Det är i och för sig ett rimligt förslag från många synpunkter. Man kan säga att det är ett orimligt system att, som det nu är, rika länder skall åtnjuta ett gratis tillskott bara därför att vi i världsekonomin behöver mera betalningsmedel. Men det är inte något särskilt rimligt förslag att i-ländernas bistånd till u-länderna skulle ta denna form.

På den punkten skiljer sig dock två skolor. De som talar om en ny ekonomisk världsordning vill på olika sätt automatiskt överföra resurser från i-länder till u-länder. Ett sätt att göra det skulle vara att varje år skapa en viss mängd nya pengar, som man sätter i u-ländernas händer och som de kan använda för att finansiera sin import från i-länderna med. Från i-landshåll säger man då att det bara är ett annat sätt att ordna biståndet — och det är precis vad det är — men ett automatiskt verkande sätt. Det skulle avlägsna många förhandlingsmoment från det nuvarande systemet. Detsamma vore fallet om man gav länderna andra inkomstkällor, exempelvis inkomster från havsbotten eller något sådant.

Tanken på ett automatiskt system förutsätter givetvis något slags världsregering och en inkomstfördelning inom världssamfundet. För min del finner jag den utomordentligt sympatisk, om den nu kan genomföras — och annars spelar det ingen större roll om den är sympatisk eller inte. Men ännu så länge har man inte kommit särskilt långt med några sådana automatiska system. Invändningarna är mycket starka just från länder som anser att det bara är ett sätt att maskera det tillstånd som de skulle behöva komma fram till under alla omständigheter. De vill hellre bestämma över biståndet, fördela det och ha kontroll över det, och det är naturligt nog. Där har vi skillnaden mellan de två skolorna. Det kan om man så vill sägas vara frågan om en bristande politisk vilja, men det räcker inte med att hänvisa till det, utan vill man komma någon vart med automatiska överföringar, måste man nog börja i någon liten ända — med något relativt oskyldigt — och sedan få det att växa.

En sista punkt på dagordningen för UNCTAD och för den nya världsordningen är av enorm betydelse. Den har så stor betydelse att den i sig själv, tycker jag, skulle motivera talet om en ny världsordning, om man nu hade någon chans att göra särskilt mycket åt saken. Jag tänker på förslagen om ett aktivare ekonomiskt samarbete u-länderna emellan.

Om vi börjar med handelsområdet, är u-ländernas internhandel 20 procent av deras totala handel. Större delen av handelsutbytet försiggår mellan u-länder och i-länder, och en del av problemen bakom förhandlingarna i UNCTAD, bakom alla dessa oändliga debatter i FN och på andra håll, som har förts under det sista årtiondet, handlar just om svårigheterna att radikalt förändra relationerna mellan nord och syd, mellan rika och fattiga länder, bara genom att prioritera.

Om u-länderna i stället kunde slå sig samman, bilda handlingskraftiga ekonomiska gemenskaper, eventuellt en global handelsgemenskap eller en valutaunion, skulle deras möjligheter att förhandla internationellt ha förvandlats som genom ett trollslag, och de skulle också öppna marknader för varandra som skulle kunna bli av enorm betydelse. Jag säger "om" eftersom man inte har någon särskild anledning att vara optimistisk. U-ländernas försök att bilda ekonomiska gemenskaper har inte lyckats särskilt

bra. I två fall av tre har man misslyckats, även när det gäller länder som är grannar och som borde ha mycket gemensamt. Det har inte lyckats bättre än exempelvis här i Skandinavien när det gällt att få till stånd en nordisk ekonomisk union.

Och förklaringarna till att man har misslyckats är desamma som i alla andra liknande situationer. Det är inte lätt att få till stånd ett internationellt ekonomiskt samarbete av detta slag, även om man har anledning att räkna med stora gemensamma fördelar. Ju större de gemensamma fördelarna är desto knepigare blir problemet hur de kommer att fördelas, och misstänksamheten och rädslan för att man själv blir utnyttjad medan de andra vinner på affären brukar vara den stora stöttestenen.

Det finns en tendens när man diskuterar u-ländernas argument och krav i den internationella politiken att tro, att därför att u-länderna är fattiga och därför att man sympatiserar med dem i deras situation måste de alltid ha rätt. Jag tror att det är mycket olyckligt. Det är en form av nedlåtenhet — av diskriminering — att man inte tar upp u-ländernas argument till den debatt de ofta borde inbjuda till. Det är i synnerhet märkligt om det leder till att man vill acceptera förslag som handlar om hur u-länderna som block, som 77-grupp osv skulle komma i åtnjutande av en viss ekonomisk politik. I biståndspolitik för ju de flesta länder, inte minst vårt eget, en politik som håller mycket noga räkning på skillnaderna mellan olika u-länder. Vi hjälper inte alla u-länder lika, utan i vår bilaterala politik är vi utomordentligt kritiska mot det stora flertalet u-länder och hjälper bara några av våra särskilda vänner. Där har vi också en spänning och en konflikt mellan olika sätt att närma sig relationerna mellan nord och syd och den internationella politiken på det här området.

En framstående svensk humanist sade för många år sedan att det finns ord som lovar mer än de håller. Dit räknade han ord som champagne och harem — varifrån han nu kunde få erfarenheten att bedöma det. Jag skulle vilja säga att talet om den nya ekonomiska världsordningen stöter mig litet just därför att det, även om det får folk att lystra, är en paroll som utan tvivel lovar kolossalt mycket mer än den håller och kan hålla. Det handlar som vanligt om stegvisa, gradvisa, pragmatiska förändringar. Inget tal i världen kan få mig att tro att de realis-

tiska förslagen tillsammans ger A Brave New World. Inte ens om jag lägger ihop de realistiska och de orealistiska försla-

gen blir det särskilt mycket skimmer över denna nya värld.

Debatt

Redigerat referat

Marian Radetzki:

Jag avser att ta upp mycket specifika punkter, och den polemik som jag kommer att ägna mig åt är riktad mot gängse negativa föreställningar i industriländerna mot den nya ekonomiska världsordningen.

Världen idag är ett privilegiesamhälle, och privilegierna tillhör de rika länderna. Situationen är den att de fattiga har börjat sticka upp, och reaktionen bland de rika är att de fnyser. De rika vill helt enkelt inte ta kraven på allvar. De rika vill inte ge upp sina privilegier. Min avsikt är att polemisera mot två av dessa fnysningar.

Jag skall för det första något polemisera mot det vanliga påståendet i industriländerna att den nya världsordningens förslag och krav bara är en undanmanöver bland de privilegierade klasserna i de fattiga länderna för att dölja ett misslyckande i den interna politiken i u-länderna under gångna decennier. Jag skall för det andra med referens till ett speciellt exempel, som också Göran Ohlin drog fram, nämligen de internationella valutafrågorna och den sk länken, polemisera mot det vanliga påståendet att u-ländernas krav är oresonabla, oskäliga och ogenomtänkta.

Den första polemiken går alltså mot den uppfattningen att u-länderna misslyckats med sin interna politik och att de nu använder den nya världsordningen som ett sätt att avleda uppmärksamheten från dessa interna misslyckanden till internationella förhållanden. Jag anser att det är alldeles fel att se den nya ekonomiska världsordningens förslag på detta sätt. Jag menar att den interna politik som u-länderna har bedrivit mellan 1950 och 1970 — dvs ungefär den period som de har varit självständiga — i själva verket har burit rik frukt, särskilt om man jämför med decennierna dessförinnan, dvs med kolonialtiden.

Jag skall lämna några fakta. Mellan 1950 och 1970 ökade tillverkningsindustrins produktion i tredje världen med en årstakt på 6 å 7 procent. Detta var mer än dubbelt så snabbt som decennierna dessförinnan, de sista koloniala decennierna.

Jordbruksproduktionens tillväxt var blygsammare: den var 3,5 procent per år under 1950-talet och 2,7 procent per år under

1960-talet. Men då skall man jämföra med den knappt enprocentiga tillväxten i jordbruket i u-länderna mellan 1930 och 1950.

Den reala bruttonationalprodukten har mellan 1950 och 1970 stigit med cirka 5 procent per år — långsammare på 1950-talet, snabbare under 1960-talet.

Mellan åren 1900 och 1950 — den koloniala epoken — var tillväxten i real BNP mindre än 2,5 procent.

De siffror som jag refererat är inte bara imponerande i jämförelse med den tidigare kolonialperioden. De är imponerande också mot bakgrund av vad som åstadkommit i i-länderna under motsvarande period. I-ländernas tillväxter i de här avseendena har faktiskt varit lägre än de siffror som jag har återgivit.

Men u-ländernas interna framgångar berörde inte bara ekonomiska variabler och förhållanden. Jag vill nämna att t ex dödstalen sänktes i u-världen med mer än 40 procent mellan 1950 och 1970. Medellivslängden ökade i flera länder med uppåt ett par decennier under denna period. Andelen skolåldersbarn i skolan var år 1950 bara 25 procent. År 1970 var det mer än 50 procent av barnen i skolåldern som verkligen befann sig i skolorna.

Och analfabetismen: mellan åren 1900 och 1950 hade kolonialisterna i sin kulturgränning lyckats minska analfabetismen från 80 procent till 74 procent. Under de två decennier som följde dvs mellan 1950 och 1970 minskade analfabetismen från de 74 procenten till 56 procent.

Jag skall naturligtvis tillägga att alla dessa siffror blir betydligt blygsammare om man tar hänsyn till folkökningen och omräknar dem per capita. Men då skall man komma ihåg att själva överlevandet, som möjliggjorts av dessa framgångar, är ett centralt utvecklingsmål i sig.

Nu är det klart att det trots de här framgångarna i dag råder en utbredd besvikelse över vad man ändå åstadkommit i tredje världen. Vad beror då denna besvikelse på? Jag skulle vilja säga att den viktigaste bidragande faktorn till dagens besvikelse i u-världen över vad som åstadkommit är den usla start man fick, med en BNP per capita år 1950 som låg på mellan 100 och 200 dollar. Man har visserligen lyckats höja den

väsentligt, men eländet är fortfarande vanligt i dag när BNP per capita ligger på 300 dollar eller däromkring.

Besvikelsen beror också på att det absoluta gapet mellan tredje världen och i-länderna har ökat och på att kunskapen om detta gap har ökat genom den informations-explosion som förekommit.

Besvikelsen beror vidare på att utvecklingen har fått nya mål och dimensioner. Fördelningen av tillväxten, som knappast diskuterades alls på 1950-talet, har numera blivit ett centralt mål. Plötsligt ägnas det mycket mera uppmärksamhet åt de fattigaste grupperna i u-länderna och man finner att dessa grupper har fått väldigt litet av den i och för sig imponerande tillväxt som ägt rum. Utvecklingsambitionerna har breddats.

Det är mot denna bakgrund som man skall se kraven på den nya ekonomiska världsordningen, som en komplettering av de interna ansträngningarna i u-länderna. I de mycket sneda och orättvisa internationella relationerna ser man oförrätter mot de fattiga länderna. Man ser att om dessa orättvisor kunde avskaffas, skulle genomförandet av de mera ambitiösa interna utvecklingsprogrammen kunna underlättas. Jag vill alltså hävda att påståendet att u-länderna misslyckats med vad de företagit sig under de gångna två decennierna är helt felaktigt.

Min andra polemiska punkt, herr ordförande, riktar sig mot den vanliga förekommande uppfattning som ser den nya ekonomiska världsordningens krav och önskemål som orealistiska och oresonabla. Jag skall ta de internationella valutafrågorna som exempel på uppenbara orättvisor i relationerna mellan fattiga och rika länder. Jag skall ta upp det förslag som u-länderna lanserat om den så kallade länken mellan speciella dragningsrätter och biståndsöverföringar till u-länderna som exempel på ett resonabelt och blygsamt reformförslag. Och när jag gör det, herr ordförande, betraktar jag världen från u-ländernas horisont och ser i-länderna inte som individuella länder utan som en enda grupp.

Jag börjar denna polemik med en nationell liknelse. När en nationell ekonomi växer behövs det mera transaktionsmedel i denna. I en sådan ekonomi har regeringen ett visst utrymme att finansiera sina egna utgifter med hjälp av sedelpressarna utan risk för inflation. Regeringen får alltså genom detta ökande transaktionsmedelsbehov så att säga gratis resurser till sitt förfarande.

Jag vill hävda att detsamma gäller internationellt. Också internationellt får vi be-

hov av mer och mer transaktionsmedel. Hur har då världens internationella likviditetsbehov tillfredsställts? Jo, det har i huvudsak gått till på det sättet att det har skapats av USA:s och i någon mån av Englands underskott i bytes- och betalningsbalansen. Dessa två reservvalutaländer har fyllt på världslikviditeten med ett belopp som motsvarar ungefär 120 miljarder USDollar under de senaste sex åren, mellan 1970 och 1975.

Innebörden av den här påfyllnaden av världens likviditet på det sätt som det har skett är att dessa två rika länder har beviljat sig själva lån på dessa belopp — lån på 120 miljarder dollar utan bestämda återbetalningsterminer och på genomsnittligt mycket goda villkor. Biståndslån skulle man kunna säga. Det är en talande jämförelse att likna dessa pengar med biståndslån. Jämförelsen kan också göras med det totala biståndet till u-länderna under motsvarande sexårsperiod. Det var ungefär hälften så stort som de lån på 120 miljarder dollar som USA och England på detta vis beviljade sig själva.

U-länderna lever som åskådare till det internationella valutasystemets arrangemang och har inte alls fått dra någon direkt nytta av denna likviditetsskapande process. De tvingas leva med ett internationellt valutasystem som helt domineras av de starka och de rika.

Anta nu att vi hade haft ett rationellare och ett rättvisare valutasystem i världen! Anta att vi inte haft denna påfyllnad av internationell likviditet genom underskott i USA:s och Englands betalningsbalansen! Anta att vi i stället hade haft ett system, där Internationella valutafonden skapat all likviditet i form av så kallade speciella dragningsrätter, och anta att IMF sedan 1970 hade skapat så mycket likviditet som i själva verket hade kommit ut i världen på grund av USA:s och Englands betalningsbalansunderskott, dvs 120 miljarder dollar! Anta slutligen att den likviditet, 120 miljarder dollar, skapad av Internationella valutafonden, distribuerades mellan IMF:s länder alltefter dessa länders kvoter i IMF, dvs efter dessa länders ekonomiska betydelse! Om denna ordning gällt, skulle u-länderna gratis ha fått ett belopp på ungefär 40 miljarder dollar, en tredjedel av det hela.

Om fördelningen av de 120 miljarderna dollar hade skett efter rättvisare kriterier än den ekonomiska styrkan — säg tex att fördelningen hade skett efter befolkningen i resp länder — skulle u-länderna i stället ha fått 85 miljarder dollar av de 120 miljarderna. Jämför hela tiden de belopp jag nämner med de ungefär 60 miljarder dollar

som hela biståndet till u-länderna uppgått till under denna period!

I verkligheten har inte denna ordning genomförts utan pengarna har fördelats mellan reservvalutaländerna. Nu gör många gällande att ett internationellt valutasystem, som vore helt baserat på speciella dragningsrätter, skulle bli starkt inflationsdrivande. Mot bakgrund av det system som vi har i dag är det, tycker jag, ett rent nonsensargument. I dag är det i stort sett USA, som bestämmer världens likviditet med sina egna intressen för ögonen. Det snabba dollarutfödet under åren sedan slutet på 1960-talet är faktiskt en viktig orsak till den inflation som vi har haft under 1970-talet i världen. I ett internationellt valutasystem helt baserat på speciella dragningsrätter vore det otvivelaktigt enklare att kontrollera likviditetsexpansionen än vad det varit under det rådande systemet.

Mot bakgrund av den beskrivning som jag givit skall jag nu redogöra för u-ländernas krav i detta sammanhang. De är i själva verket ytterst modesta. Sedan 1970 har internationella valutafonden faktiskt skapat en del s k speciella dragningsrätter. Utgivningen har uppgått till omkring 10 miljarder dollar. Dessa dragningsrätter har sedan fördelats till medlemsländerna i Internationella valutafonden efter vars och ens ekonomiska styrka. U-länderna, med 70 % av världens befolkning, fick således 30 % eller 3 miljarder av dessa 10 miljarder speciella dragningsrätter. U-länderna vill i sina krav ha en större andel av de mycket begränsade speciella dragningsrättsbelopp som faktiskt utges. Detta är innebörden av den s k länken mellan SDR och biståndet. Redan på rent sociala grunder borde den tredje världen få en större andel av speciella dragningsrätter än vad den faktiskt får i dag. Mot bakgrund av att u-länderna inte får någon nytta alls av den våldsamma valutaexpansionen i världens valutareserver verkar deras påpek om att få en större andel av speciella dragningsrätter oantastlig både från ekonomiska rättvisesynpunkter och från moraliska synpunkter.

Det är således ett mycket blygsamt krav som u-länderna formulerat. Det är ett praktiskt krav utan några revolutionerande eller skadliga konsekvenser. Men det ser ändå inte ut som om den rika världen skulle vilja tillmötesgå det kravet. Detta tycker jag, herr ordförande, sammanfattar de starkt negativa inställningarna till den nya ekonomiska världsordningen. Jag vill referera till vad Göran Ohlin sade i sitt föredrag om oviljan mot s k automatiska överföringar till u-länderna. Jag skulle vilja

säga att oviljan gäller inte bara de automatiska överföringarna till u-länderna. Oviljan gäller allt slags stöd till u-länderna.

Staffan Sohlman:

Herr ordförande! Jag tänkte tala litet grand om den gamla ekonomiska världsordningen. Först vill jag dock ta upp två punkter med anknytning till vad Göran Ohlin och Marian Radetzki nu har sagt.

När det för det första gäller begreppet "en ny ekonomisk världsordning" vill jag minnas att Göran Ohlin slutade med att säga att det var föga av skimmer över denna. Man kan väl instämma i att det inte är mycket av nyordning om man därmed menar en fundamental förändring av förutsättningarna för internationellt ekonomiskt samarbete. Det finns inslag av den karaktären i de texter som har diskuterats i FN, men det gäller också i ganska stor utsträckning frågan om fördelning av produktion och inkomster i världen. I själva verket kan man säga att termen ny ekonomisk världsordning är en sammanfattning av olika krav som på ett klatschigt sätt täcker u-ländernas krav på ett mycket brett område. Detta slagord har tjänat det politiska syftet att väcka debatt och att polarisera argumenten. Det kan man bla se genom det starka motstånd som en del länder, i första hand USA, har rest mot begreppet en ny ekonomisk världsordning, oavsett om man själv har velat precisera vad man avsett eller ej.

För det andra kan vi ta denna föreningsmöte i dag som ett tecken på att begreppet eller slagordet har haft en viss effekt. För det tredje kan jag nämna att professor Tinbergen, en relativt välkänd kollega till ordföranden, sysslar med något som kallas review of the international order. Detta om den nya ekonomiska världsordningen.

Jag vill vidare ta upp en speciell punkt, som jag tyckte framstod på ett lustigt sätt i de två inlägg som hittills gjorts. Göran Ohlin började med att tala om befolkningstillväxten under de 20 gångna åren och påpekade att världens befolkning under den tiden har ökat från 3 miljarder till 4 miljarder. Han kom senare in på att födelisetalen börjat sjunka, och jag förstod att han närmast menade att det var bra. Marian Radetzki tog upp egentligen samma sak ehuru i helt andra termer. Han konstaterade att medellivslängden ökat i u-länderna sedan 1950 och att dödsetalen har sjunkit mycket kraftigt under samma tid. Det är alltså andra sidan av samma mynt. Vad jag vill säga med detta är att man skall akta sig för att använda befolkningstillväxtens hastighet

som en indikator på förbättrat eller försämrat försörjningsläge. Det är synnerligen viktigt att konstatera varför befolkningstillväxten minskar innan man säger att det är något positivt. Det kan lika väl vara resultatet av att folk har så dåliga villkor att dödstalen ökar och/eller att födelsetalen sjunker.

Diskussionen gäller den nya ekonomiska världsordningen, men jag tänkte alltså tvärtom tala något om den gamla ordningen — eller business as usual, "affärer som vanligt" — ett begrepp som man använder i framtidsstudier. Business as usual kan, som jag uppfattar begreppet, innebära att man projicerar dagens samhälle mot någon framtida tidpunkt. Den bild man då får fram har andra dimensioner, men strukturer och motsättningar kommer inte att skilja sig nämnvärt från dagens. Normal prognosmetodik har väl närmast den karaktären.

Inom framtidsstudierna, på engelska "futurology", används begreppet business as usual även om en annan metod, som kanske är vetenskapligt mindre raffinerad men som kanske enligt min mening ändå kan ge en god belysning av framtidsproblemen. Det gäller här att visa vilka konsekvenserna skulle bli, om man antar oförändrad förändringstakt i några intressanta variabler. Det är då närmast fråga om omvänd extrapolarisering — man undersöker egentligen vad som inte kan hända.

Vi har ett exempel på detta från Frankrike, som vi har hört nämnas men som jag inte själv har studerat. Det lär vara så att en regional politisk organisation utarbetade ett scenario för Frankrike fram till år 2000. Man gjorde då antagandet att politiken skulle vara oförändrad. Man fick publicera scenariot, men endast under förutsättning att det fick rubriken "Ett omöjligt scenario".

Det innebär inte att det sedan har tappats bort i debatten.

Jag tänker ta upp tre exempel på business as usual. Det första gäller en fråga som en tidigare talare har nämnt, u-ländernas offentliga skuldsättning, som 1967 uppgick till 50 miljarder dollar, 1970 till 74 miljarder och år 1973 till 119 miljarder dollar. Enligt Världsbanken kan man räkna med en ökning fram till år 1980 på ungefär 18 % i löpande priser, dvs väsentligt snabbare än man tror om utrikeshandeln. Efter-som upplåningen sker på allt hårdare villkor, kommer räntor och amorteringar att växa allt snabbare. UNCTAD har i en beräkning kommit fram till att skuldsättningen kommer att motsvara 32 procent av u-ländernas exportintäkter år 1980 mot 13 procent år 1975. Det är därför inte så kons-

tigt om man allmänt gör den bedömningen att u-ländernas skuldbörda växer alltför snabbt för att läget skall vara hållbart i ett längre perspektiv.

För det andra anses världens livsmedels-situation vara prekär, och det instämmer jag själv i. FAO räknar med att u-länderna kommer att behöva ungefär 85 miljoner ton spannmål år 1985 mot f n drygt 40 miljoner ton. För några år sedan var det bara 25 miljoner ton.

Det finns andra beräkningar som visar ett importbehov på upp till 200 miljoner ton. Så stora överföringar av livsmedel anses av insatta bedömare som helt ohanterliga såväl finansiellt som rent fysiskt. Det finns helt enkelt inte hamncapacitet för dem. Man skulle då säga att business as usual karakteriseras av ett växande veteunderskott hos u-länderna och samtidigt växande svält. Hur som helst verkar det mycket svårt att extrapolera trender för befolkning, undernäring och importbehov långt fram i tiden innan kalkylerna blir helt orimliga.

För det tredje finns det en tendens som nog får anses hora till det normala i dag, nämligen ökat statligt engagemang när det gäller råvaruproduktion, förädling av och handel med råvarorna. Vi har en rad exempel på denna tendens. Det gäller kartellbildning — mer eller mindre lyckad. Om jag får göra en parentes vill jag säga att man nu mycket ofta talar om OPEC men inte sällan glömmet att "de sju systrarna" fanns redan före OPEC och även fortfarande finns kvar. Men när man talar om karteller avser man i allmänhet mellanstatliga sådana.

De råvaruproducerande länderna, i synnerhet u-länderna, önskar förädla de egna råvarorna, som Göran Ohlin nämnt. Men det gäller inte bara för u-länderna. I Kanada har man en uttalad politik som går ut på att höja förädlingsgraden på råvaror som exporteras. I Sverige talar vi omushållning, och då gäller det inte bara ushållning med mark och vatten. Vi har en mineralpolitisk utredning, som ser på ushållningen med mineral. Till bilden av ökat statligt engagemang hör också en rad bilaterala bytesavtal, de flesta av ganska sent datum. De gäller ofta mellan u-länder. Jag kan nämna att Brasilien och Polen byter järnmalm och stenkol och att Kina och Thailand byter olja mot ris. Vi skall väl i detta sammanhang inte heller glömma det stora avtalet om försäljning av vete från USA till Sovjetunionen, något som åtminstone i politiska termer nära knöts samman med ett USA-intresse av att köpa olja i Sovjetunionen.

Om man drar ut denna politiska tendens, som inte är möjlig att kvantifiera, förefaller det som om det snart inte skulle komma att återstå så mycket av den internationella ordning i handeln med råvarorna som varit ett viktigt inslag i den gamla världsordningen.

Jag har inte dragit fram dessa tre frågekomplex för att spå om någon domedag — åtminstone inte i dag. Däremot tror jag att vad som sagts kan ge underlag för en iakttagelse, nämligen att vi kommer att få en ny ekonomisk världsordning. De problem jag nämnt kommer att lösas på något sätt. Ökningen i u-ländernas skuldsättning kommer säkerligen att bromsas upp på ett eller annat sätt. Det kan ske genom nedskärning av importen till u-länderna, genom betalningsinställelser — sådana har också förekommit tidigare när det gällt enskilda länder — och genom någon sorts internationell överenskommelse. På samma sätt får man väl föreställa sig att handeln med råvaror antingen kommer att bilateraliseras eller att någon ny form etableras inom en inte alltför avlägsen framtid, t ex genom internationella råvaruavtal.

Hur det än går, kommer förhållandena framdeles i stor utsträckning att bli annorlunda än samtidens. Eller för att avslutningsvis citera ett kinesiskt uttalande: Det är stor oordning under himmelen och läget är utmärkt.

Bertil Odén:

Herr ordförande! Vissa förhållanden påpekas i så gott som varje diskussion med en rubrik i stil med den vi har för kvällens föredrag, och Göran Ohlin har i sitt inledningsanförande berört två av dem. Jag skall ta upp ett tredje.

Det första förhållande som framhålls är att det inte finns något genomarbetat förslag till en ny ekonomisk världsordning, endast en lång rad u-landskrav, som av i-länderna uttunnats till resolutioner vid FN:s sjätte extra generalförsamling 1974 och vid dess sjunde extra generalförsamling 1975, och som u-länderna nu fört fram i Manilladeklarationen inför den UNCTAD-konferens som pågår. För det andra är de flesta av u-landskraven inte nya. För det tredje måste u-länderna mobilisera sina egna resurser. Många av deras utvecklingsproblem är av sådan art att de inte kan lösas vid internationella förhandlingsbord. Visst är det så också i detta fall. Men dessa förhållanden får inte användas som den obotfärdiges förhinder. Vi får inte slå oss till ro och säga att eftersom dessa förhållanden gäller, kan vi i de rika län-

derna eller i Sverige inte utträtta någonting för att bidra till en jämnare resursfördelning ute i världen.

Jag skall i detta inlägg dels något kommentera de förhållanden som jag har nämnt, dels beröra u-ländernas krav på biståndsområdet, krav som kommit i skymundan i debatten om en ny ekonomisk världsordning och kanske också i Göran Ohlins inledningsföredrag men som, om de uppfylldes, skulle spela en stor roll för framför allt de fattigaste u-länderna.

Om vi först tar resolutionerna från FN:s extra generalförsamlingar och kraven i Manilladeklarationen vill jag peka på att de innehåller en lång rad krav, som sinsemellan inte alltid går ihop. Det beror på den förhandlingsmodell som används i dessa sammanhang. U-länderna har insett att i-länderna kan spela ut dem mot varandra, om de inte agerar gemensamt och framför samfälliga krav. OPEC-ländernas hastiga ensidiga prishöjning på olja gav u-länderna åtminstone en tillfälligt förstärkt förhandlingsposition.

Men, som Göran Ohlin påpekade, är u-länderna både ekonomiskt, politiskt och socialt en synnerligen heterogen samling, och därför fungerar deras samordning grovt uttryckt så att alla länders krav adderas på en enda lång lista. De rika länderna å sin sida samordnar sig inom de största internationella konferenserna inom OECD och på andra håll, och mycket förenklat uttryckt innebär den typen av samordning att det land som vill vara minst tillmötesgående bestämmer takten. När sedan de internationella förhandlingarna och FN- och UNCTAD-mötena äger rum står u-ländernas högsta men inte gemensamma nämnare mot industriländernas minsta gemensamma nämnare. Att i det läget skylla på UNCTAD, där förhandlingarna inte ger konkret resultat tycker jag inte är rimligt.

Att u-ländernas önskelista inte är sammanhängande och att den i den internationella retoriken fått etiketten en ny ekonomisk världsordning är inte skäl för rika länder eller för ekonomer i ett rikt land att döma ut deras önskemål. Det vore i och för sig — som Göran Ohlin också sade i sitt inledningsanförande — naturligtvis lika besynnerligt att godta alla krav bara därför att de i internationella resolutioner förs fram av u-länderna som grupp.

Den andra frågan avsåg att de flesta u-ländernas krav inte är nya. Nej, just det, det ofta gamla krav som i-länderna i kraft av sin överlägsna ekonomiska ställning valt att inte uppfylla. Ett exempel: Vid Bandung-konferensen år 1955 ingick i den ekonomiska resolutionen bl a följande text:

”Kollektiva åtgärder skall vidtas av de deltagande länderna för att stabilisera internationella priser och efterfrågan på råvaror genom bilaterala och multilaterala arrangemang, och så långt det är praktiskt möjligt skall de anta en enad hållning i denna fråga i FN och andra internationella fora.”

Ja, det är väl som jag ser det ungefär som att på den tidens språk säga att vi behöver ett integrerat råvaruprogram. Att industriländerna inte går med på gamla u-landskrav som framförs under en lång tid behöver inte innebära att dessa krav inte skulle resultera i faktiska resursöverföringar från rika till fattiga länder och inte heller att kraven är tekniskt ogenomförbara. Det betyder bara, som också har sagts här, att den politiska viljan hos de rika länderna inte funnits.

Också här vill jag säga apropå vad Göran Ohlin sade om UNCTAD:s misslyckande, att det väl är möjligt att de förhandlingar som skett inom UNCTAD inte givit särskilt stora resultat förutom preferenssystemet, men att man inte skall glömma bort UNCTAD som utredningsmaskineri för u-länderna. Vilka informationer eller studier skulle ha funnits om brain drain, om kostnaderna för u-länderna när det gäller överföring av teknologi, råvaruprisstatistik och terms of trade-beräkningar och beräkningar av återflödet från u-länder till i-länder om UNCTAD-maskineriet inte hade funnits?

För det tredje är en förutsättning för en verklig resursomfördelning mellan rika och fattiga människor, inte bara mellan rika och fattiga stater, att många u-länder lägger om sin interna utvecklingspolitik. I FN:s strategi för det andra utvecklingsårtiondet finns det åtskilliga paragrafer om en fördelningsspolitik i u-länderna. I diskussionerna under senare år, framför allt vid de extra generalförsamlingarna, har u-ländernas regeringar bestämt avvisat försök att i resolutionerna införa krav som handlar om den interna politiken i deras länder. Samtidigt som jag håller med dem som pekar på hur viktig den interna utvecklingspolitiken i u-länderna är tycker jag att det finns anledning att tänka på hur de rika länderna skulle reagera om FN-resolutionerna skulle innehålla rekommendationer om deras interna fördelnings- och skattepolitik.

Denna internationella trend att inte diskutera den interna politiken i u-länderna har kraftfullt brutits i och med ILO-studien Employment Growth and Basic Needs, som publicerades för några veckor sedan inför världssysselsättningskonferensen nu i juni. I den sägs klart ut att för att tillfredsställa de

grundläggande behov vars tillgodoseende man sätter upp som en huvudmålsättning krävs i många u-länder dels att flera åtgärder sätts in på olika områden — vad som på konferensspråket kallas ”a package approach” — dels strukturella förändringar i många u-länder, dels ökad tillgång för de fattiga grupperna på jord och utbildning och väsentliga inkomsttransfereringar, dels en politisk vilja och en tillräcklig administrativ kapacitet i dessa länder, dels också att de fattiga grupperna faktiskt deltar i den politiska processen. Klarare än så kan det väl knappast på FN-språk sägas att det fordras en revolution i många u-länder för att de grundläggande behoven skall kunna tillfredsställas.

Den additionsprincip som jag talade om förut när det gäller u-ländernas krav innebär att vissa av kraven skulle ge positiva effekter för vissa av länderna men inte alls för alla, åtminstone inte på kort sikt. Jag skall bara kort kommentera den del som handlar om bistånd, och det finns två skäl för det. Dels skulle dessa krav, om de uppfylldes, spela en mycket stor roll för de fattigaste u-länderna, dels tenderar de att hamna i bakvatten i den internationella diskussionen när scenljuset faller på andra och mer spännande områden. Det ligger framför allt i de i-länders intresse som inte alls uppnått de internationella biståndsmålen, att en sådan scenljusförändring sker.

De krav som det gäller känns inte särskilt glamorösa att räkna upp. Ett av dem är att alla i-länder senast år 1980 uppfyller 0,7-procentsmålet, vilket innebär att man med fem år senarelagt tiden för dess uppnående. Tidigare avsåg målsättningen år 1975. Vidare skall största möjliga upphandling under biståndsfinansiering ske i u-länderna, det finansiella biståndet skall i princip vara obundet, bidragen till de internationella utvecklingsinstitutionerna skall öka utan att detta går ut över det bilaterala biståndet och biståndsvillkoren skall förbättras inklusive övervägande gåvobistånd för de allra fattigaste och hårdast drabbade länderna.

Jag sade nyss att biståndet spelar en stor roll för de fattigaste u-länderna. Jag skall ta Tanzania som ett exempel. Jag har gjort en mycket grov uppskattning, som skulle innebära att om DAC-länderna uppnådde 0,7-procentsmålet och det finansiella biståndet var helt obundet och fördelningen på mottagarländer var densamma som tidigare skulle Tanzania 1975 ha fått grovt räknat 3 gånger så mycket extra finansiellt stöd i form av bistånd som landet skulle ha erhållit med hjälp av ett genomfört integrerat råvaruprogram, som hade lyckats hålla

Tanzanias exportprodukter uppe på eller i närheten av de höjder de befann sig på år 1974. Jag vill understryka att detta är en mycket grov beräkning, men jag tror att storleksrelationen är riktig. Det är självfallet också fråga om en kortsiktig beräkning.

Totalt är det, som vi kunde läsa i Dagens Nyheter i morse, fråga om stora finansiella resurser, om dessa mål uppnås. Om 0,7-procentsmålet hade uppnåtts 1974, skulle det ha inneburit ytterligare 12,7 miljarder dollar tillgängliga för u-länderna, och det är faktiskt en hel del pengar. Det finns alltså anledning att trots biståndets beklagliga volymutveckling inte förtrötts i försöken att vända trenden. En annan sak är att metoderna att överföra bistånd kan förändras och att u-länderna försöker föreslå nya metoder av typen SDR-länken och de olika typer av automatiska resursöverföringar som Göran Ohlin inte trodde skulle ge några resultat. Att u-länderna föreslår dessa nya metoder beror naturligtvis på att de därigenom hoppas erhålla mer resurser än vad de fått tidigare, och det tycker jag är ganska förståeligt.

Clas af Ugglas:

Herr ordförande! Jag råkar tillhöra de äldre i församlingen, och för mig är många av de tankegångar som har framförts ganska främmande. Jag tänker på ett gammalt ordstäv som säger: Envar sin egen lyckas smed. Det finns också ett gammalt grekiskt uttryck som kan vara tillämpligt här: Gnothi seauton — känn dig själv! Jag tror att det, med all förståelse som man kan ha för u-länderna, inte skadar att de tänker på dessa två satsen.

U-ländernas ekonomiska situation är deras egen. Det kommer de aldrig ifrån, och aldrig så många konferenser och aldrig så många krav på i-länderna och aldrig så många förslag till omfördelning kan någon ersätta att u-länderna verkligen lyckas skapa ordning och höja sin produktivitet.

Jag tror att de som emigrerade till Amerika i slutet av 1800-talet skulle ha varit rätt förvånade över den mentalitet som u-länderna manifesterar i dag. Det var inte någon av dem som kom på den idén att ställa krav på Europa utan de sade sig att de skulle skapa sin egen framtid, och det gjorde de. Det är i dag mer eller mindre bortglömt i detta genomindustrialiserade samhälle, med en demokrati som jag tycker tenderar mot en viss degeneration. Det nämns aldrig att de amerikanska industriarbetarna i början på århundradet, när jag var liten pojke, för länge sedan hade passerat de europeiska arbetarna och hade världens

högsta levnadsstandard som arbetare. Detta var under den förkättrade fria företagsamhetens tid.

Jag tror att u-länderna skall sluta att anklaga västerlandet. Det har gått för mycket politik och världspolitik i allt detta ordande om förtryck och utsugning. De begreppsförvirringar som följt av uttrycken "förtryck" och "utsugning" är en världspolitisk skandal. Förtryck existerar egentligen bara på papperet, i varje fall hos fria folk. Man kan undvika att låta sig förtryckas. Man kan gå sin väg och göra något annat. Att man stannar kvar i förtrycket, som det kallas, är många gånger ens eget fel.

Jag tror inte att man skall tänka sig något slags omfördelning. Det blir bara sämre med en sådan. Jag kom att tänka på att det i början på århundradet fanns en herre som hette Nilsson-Ehle, en känd växtförädlare. Gamle K. A. Wallenberg behövde bara lyssna på honom en halv timme för att få klart för sig att han skulle stödja hans arbete, och vi vet vad som blev följden. Om u-länderna förstår att de måste skapa förtroende för sina egna möjligheter och sin egen vilja hos västerlandet, tror jag också att västerlandet blir villigare att hjälpa.

Göran Ohlin:

Marian Radetzki sade att ordföranden hade sagt att han skulle ställa till med litet polemik, och jag skall därför försöka polemisera med honom fastän han var så för-synt att han betonade att det inte var mig han opponerade sig emot.

Jag håller inte riktigt med Marian om hans beskrivning, som jag tror att han såg som helt självklar, av världen som ett privilegiesamhälle, där de fattiga börjar sticka upp och där de rika nu inte vill ge från sig sina privilegier. Jag tycker helt enkelt inte att det är en beskrivning av den internationella situationen och de rådande konflikterna som på något sätt fångar upp vad det handlar om. Det är en dålig liknelse.

De skillnader som råder mellan högproduktiva och lågproduktiva länder, de historiska faktorer som har givit upphov till denna situation, de utomordentligt komplexa förhållanden som utmärker nord-sydrelationerna, låter sig inte sammanfattas i att de rika länderna är ett privilegiesamhälle, allra minst om man underförstår att deras situation är på något sätt baserad på de fattigas elände. Jag betraktar en sådan beskrivning som på intet sätt belysande utan tvärtom som en mycket missvisande syn på världen.

Jag håller sedan för all del med om att u-ländernas utveckling inte har varit så ka-

tastrofal som många tror och att man inte behöver tala om ett stort misslyckande så länge man håller sig till de statistiska uppgifterna, om att dödligheten har gått ned osv. Men politiskt har man dock misslyckats, och det är den stora tragedin i vår tid. Den politiska instabiliteten i u-länderna har snarast förvärrats. De förhoppningar man hyste när u-länderna blev självständiga har nästan undantagslöst kommit på skam, och det är mycket svårt att få ett ordentligt perspektiv på den situationen.

Men jag kommer så tillbaka till Radetzki exempel på ett klokt och genomtänkt förslag, nämligen länken mellan SDR och u-landsfinansieringen. Det är inte så att jag själv skulle opponera mig mot ett sådant förslag — jag håller med om att det är fullt tänkbart. Men återigen fann jag Radetzki beskrivning av det system som vi haft litet befängd. Vi har haft ett system, där framför allt dollarn har kommit att tjäna som reservvaluta i en enorm omfattning. Detta gäller efter dollarns devalvering och efter det att man gick ifrån anknytningen till guld. Man väntade sig snarast att dollarns ställning som reservvaluta då skulle vara över, men så blev det inte utan vi har under de senaste åren, som Marian Radetzki säger, fått en enorm expansion av dollartillgodohavandena utanför USA, dvs av den internationella likviditeten i form av dollar. Radetzki säger då att detta är som om USA hade beviljat sig själv ett lån. Men det är inte USA som bestämmer över dessa dollartillgodohavanden utan det är andra länder som frivilligt håller sig till dollarn. Och varför? Jo, därför att dollarn trots allt har råkat vara den bästa tillgängliga reserven. Det är inte USA som bestämmer över världens likviditet. USA har gjort en del försök att få länder att hålla litet mera dollar än de annars skulle göra, men det är en marginell faktor. Det är världen som bestämmer hur mycket den vill ha av valutareserver och som utarbetat den politik som förs, och då har det, lustigt eller tråkigt nog, gått så att folk har valt att hålla en hel del dollar i stället för att sälja dessa, vilket skulle ha betytt att dollarn skulle ha sjunkit mera på de flytande marknaderna. Dollarn skulle ha devalverats mera än vad som skett, om inte folk hade hållit så stora dollarreserver.

I det avseendet tycker jag att Marian Radetzki begår precis samma misstag som general de Gaulle alltid gjorde. Han trodde alltid att det var USA som låg bakom den komplott som gjorde att man överallt i världen låg inne med dollar i stället för med tex francs, vilket hade varit mycket trevligare ur hans synvinkel.

Både Marian Radetzki och Bertil Odén

kommer tillbaka till synpunkten att de rika länderna i alla fall är litet gnidiga, gnetiga och nära och saknar politisk vilja — de vill inte göra någonting för de fattiga länderna. Jag kan gärna hålla med om att det är så. Jag tror att viljan till ensidiga koncessioner i internationella relationer är utomordentligt begränsad. Det är snarast ett mirakel att man har haft en så omfattande biståndsvolym som man har haft under tidigare år, och den är också krympande. Så länge vi inte har någon internationell världsregering är det normala i internationellt umgänge, i diplomatiska förhandlingar och i alla andra kontakter en ömsesidighet, ett utbyte av förmåner, och det är för den delen också det som man i allmänhet från u-länderna i dag önskar sig. Man lider av biståndsleda även på det hållet. Man upprepar sina gamla önskemål om 0,7 procent medan biståndet i dag genomsnittligt ligger på 0,3 procent av givarländernas BNP. Alla vet att det är fullkomligt meningslöst att upprepa denna nötta lilla historia om målsättningen 0,7 procent. Bertil Odén säger att man inte skall misströsta och att det alltid kan hända någonting. Snarare tycker jag att tiden har kommit att göra en analys av vad en sådan "targetpolitik" egentligen betyder. Jag talar om 0,7 procent medan vi i Sverige har uppnått en enprocentsmålsättning, eftersom vi fick in riksdagen i en viss situation 1968. Hade vi inte fått det, hade vi inte uppnått enprocentnivån nu, utan riksdagen hade sedan kunnat ändra sig.

Det kan hända att detta mål spelar en psykologisk och politisk roll just i svensk politik och också i en del andra sammanhang, men vi vet att i de allra flesta fall är dessa målsättningar relativt likgiltiga. När de väl blivit åsidosatta finns ingen återvändo. När man tex börjar sjunka nedåt och accepterar att målsättningen från år till år sjunker, från 0,5 till 0,4 och till 0,3 procent osv, är det meningslöst att sedan en gång vart fjärde år eller varje år i internationella debatter högtidligt tala om att vi nu verkligen måste skärpa oss och komma tillbaka till de 0,7 procenten. Det är en fantasilöshet och en brist på vilja att verkligen finna nya grepp som kanske skulle leda någon vart.

Biståndspolitikerna har ju i stort sett gått ut på att skattebetalarna skulle mobiliseras till u-ländernas fromma. Fransmännen var alltid inne på tanken att arbeta med råvarupriserna, att låta konsumenterna betala detta, och det var lättare att genomföra. Det var inte samma politiska problem. Det är väl där vi står nu. Vi flirtar med olika försök att vältra över en del av resursöverföringen på konsumenterna i stället för på

skattebetalarna, i förhoppningen att man då kan bygga in något mera automatiskt verkande, ett slags internationella utjämnings-system.

Det kan väl hända att man så småningom kommer fram till något i den stilen, men det förutsätter en sak, som jag tycker mig ha märkt att man nästan aldrig talar om, nämligen inte bara en politisk vilja på olika håll utan också ett helt annat politiskt system: ett slags kontrakt, ett slags samfund med något band mellan u-län-

derna och i-länderna, och risken med den typen av kravpolitik och konfrontation som UNCTAD-situationen inbjuder till är att den sliter sönder i stället för att bygga upp denna typ av kontrakt och samband, utan vilken ett internationellt samfund inte existerar. Utan ett sådant samfund kommer det inte heller att uppstå någon vilja till in-ternerna uppoffringar för den armes fromma. Det är kanske därför som jag i grunden tenderar att vara mera pessimistisk än mina vänner och kolleger Odén och Radetzki.